

**OOSTVLAAMSCHE ZANTEN**MEDEDEELINGEN VAN DEN BOND DER OOSTVLAAMSCHE FOLKLORISTEN  
Maatschappij zonder winstbejag

Secretariaat van den Bond :  
L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent  
Penningmeester :  
CL. TREFOIS, Bouwmeestersstraat, 39,  
St-Amandsberg-Gent Postch. 111.318

Redactie van Oostvl. Zanten :  
F. VAN ES,  
Groendreef, 114, Lokeren  
CL. TREFOIS,  
J. VERMEULEN & J. BOES

## Sint Bertulfus, beschermheilige van Gent en klopgeest.

Het uitgangspunt van deze studie is de volgende sage meegedeeld onder n° 357, met de laconieke vermelding « mündlich », door **Johann Wilhelm Wolf** in zijn « **Niederländische Sagen**, verschenen te Leipzig in 1843.

### SINT BERTULF.

Sint Bertulf lag vroeger in een kostbare lijkst in de St. Pietersabdij te Gent. Hij placht iedermaal daarin te kloppen, wanneer er oorlog of slechte tijden in aantocht waren, om aldus de Gentenaren te waarschuwen en hen aan te zetten tot boete voor hun zonden, die de oorzaak waren dat dergelijke wederwaardigheden over het land voorvielen.

In zijn « Anmerkungen » op het einde van deze allereerste verzameling van Nederlandsche sagen verwijst Wolf naar een artikel van Baron J. de St. Genois over den « **klop van Bertulfus** », verschenen in het « **Kunst- en Letterblad** », jg. 1841, blz. 47-48:

« Vóór de ongelukkige beeldstormerijen van de XVI<sup>e</sup> eeuw, waren er vele reliquiën van Belgische heiligen in de zoo vermaarde abdij van St. Pieters, te Gent. Onder andere vond men daar nog de geheele lichamen van de H.H. Landrada(1), Vindiciana(1), Amelberge en Bertulfus. Van al deze was er geene aan wien men meer prijs hechtte dan aan den heiligen Bertulfus. Men vierde zijnen feestdag met groote plechtigheid, zijn kast was uitmuntend schoon versierd met goud en kostelijke gesteenten en nooit galmde zijn naam bij de menigte, dan met eerbied vergezeld. De reden hiervan berustte op eene oude volksage, die wij hier den lezer willen mededeelen.

Men vertelde namelijk, en dit was in de middeleeuwen het gemeen zeggen van de Vlamingen, dat de heilige Bertulfus gedurig voor het staatkundig welzijn der Gentenaren bijzonderlijk zorgde. Ook, wanneer er een politiek gevaar de stad over het hoofd hing, wanneer de vijand eenen aanval op het land ondernomen had en dat er eenig verraad gaande was, gaf de waakzame heilige dit onmiddellijk te kennen door drie harde kloppen op de beenderbus, waarin hij lag. Zoodra de monniken deze ijselijke verwittiging hoorden, trokken zij het wit kerkelijk gewaad aan, namen het kruis op, kwamen processiewijze en plechtelijk den Blandinusberg af, traden in de stad door de Walpoort en gingen het Magistraat op het stadhuis vinden om het te

(1) Bevond zich in de St. Baafsabdij. Zie verder.

waarschuwen van alle noodige beraadslagingen en maatregelen te nemen tegen het, door Bertulfus aangekondigd, gevaar. Dezen plicht gekweten hebbende, keerden zij weder naar het klooster en, totdat het gevaar over was, bleef de kast van den heilige in het midden van de kerk aan den eerbied des volks tentoongesteld. Deze zoo poëtische sage schijnt zeer oud te zijn : misschien behoort zij tot één tijdvak met die andere schoone sage, welke gewag maakt van een door drie koningen gedaan beleg van Vlaanderen's hoofdstad en waarop een treurspel bestaat. »

Baron de St. Genois bedoelt hier de sage van de zevenjarige belegering van Gent, volgens de eene kroniekschrijvers in 964, onder graaf Arnold of Arnulf den Jonge, volgens de andere in 1269, door drie koningen, nl. die van Frankrijk, Engeland en Schotland, belegering welke aanleiding zou gegeven hebben tot het ontstaan van het Engelandgat en tot de inrichting van een jaarmarkt, die de oorsprong van de paardenmarkt en « foor » van Halfvasten was.

Verscheidene kroniekschrijvers maken gewag van onzen kloppenden heilige o.a. Georges Chastellain(2), de bottelier en kroniekschrijver van Filips den Goede.

Op twee plaatsen in zijn **Chronique des Ducs de Bourgogne**(3) beschrijft hij breedvoerig den indruk op de Gentsche bevolking teweeggebracht door het kloppen van den heilige Bertulfus.

De eerste maal in 1457, bij gelegenheid van een bezoek van den Dauphin (later Lodewijk XI) en den hertog Filips aan Gent : « Or advint qu'après ceste conclusion prise et que Gantois faisoient de grans apprests (om den hertog te ontvangen den 6<sup>n</sup> April na Paschen) le XXVII<sup>e</sup> de mars en la semaine peneuse, en Gand et tout à l'environ de la ville et non ailleurs fit un grand tremblement de terre qui beaucoup espoentait cœurs et leur donnoit diverses ymaginations, et encore d'abondant, pour plus croistre peur, en l'abbaye de Saint-Pierre, saint Bertoul gisant en son fierte estonna tout le couvent par force de brequier, lequel saint quant il ce fait donne signe d'aucun grand avènement futur. Sy buqua ledit saint moult dru et moult fort, et tout sur le temps correspondant au tremblement, par quoy si le trablement de terre donna (à) ymaginer diverses choses, sy fit cestui saint aussi, et en volèrent les nouvelles par toutes terres et villes et tant plus pour ce que le duc devoit la faire son entrée temprement. Sy ne servient à dire les diverses interprétations qui en furent faites. Disoit l'un : « C'est un mauvais signe et une chose qui fait bien à craindre quant cestes deux choses-icy correspondent l'une à l'autre et sur le temps de ceste entrée ». Autres disoient : « Ce n'est pas de merveilles si l'on a fait grant difficulté d'y aller, et vrayement je tiens plus à saiges ceux qui sy sont montrés froids que ceux qui en ont fait le pourchas. Autres disoient : Regardez le dangier que c'est d'aller mener ces deux princes (nl. de dauphin en de hertog) entre ces vilains mutins pour les faire tuer tous deux, et tous nous autres. Par la mort digne, si j'estoye que de eux, jamais n'y mettroye pié. » Aucuns disoient mille autres choses, chacun selon son ymagination. »

Het gevolg was dat de hertog alleen naar Gent kwam, de dauphin, die zeer bijgeloovig was, weigerde hem te vergezellen.

In 1461, gedurende de ziekte van hertog Filips, liet St. Bertulfus zich opnieuw hooren en zijn kloppen werd beschouwd als een voorteeken van den dood van den hertog.

« A Gand pareillement et tout en ce même temps, saint Bertoul avoit fait son fait et son bruit dedens sa tombe, si très-horriblement fort et par diverses longues fois, et si hors de tout coustume, que tout le monde s'en espouvantoit et en tremblait

---

(2) Geboren in de omstreken van Aalst in 1403, gestorven bij het beleg van Neuss in 1475.

(3) Œuvres de Georges Chastellain, ed. Kervyn de Lettenhove, Brussel, 1863-66, 8 d. Deel III, blz. 407 en deel IV, blz. 216.

l'église de Saint-Pierre, comme de mouvement de terre, Sy en furent faites processions générales, les plus grandes qui oncques se firent en Gand; car ne savoit-on que penser, ne quelle interprétation en faire, car sembloit que la ville deust fondre, tant estoient ses coups horribles à oyr. »

Marcus van Vaernewijck, de Gentsche kroniekschrijver uit de XVI<sup>e</sup> eeuw, deelt in kapittel XLVIII van zijn **Historie van Belgis** mee, dat de kostelijke kist met het gebeente van den heilige Bertulfus « den welken, zoo men zegt, plagt te kloppen, als er oorlog of dueren tyd aenstaende was » zich bevond met andere kisten bevattende de overblijfsels der heiligen Godwald, Ansbertus, Wandregisilius, Wulfram, Amelberga en verschillende andere nog op een ijzeren « zolder » achter het hoogaltaar in de kerk der St. Pietersabdij. Die « zolder » werd gemaakt door een zekeren Pieter Pauwels uit Gent op bestelling van den abt Jan van den Cauwenbergh, die stierf vóór het werk voltooid was. Gerard Cuelsbrouck, zijn opvolger, liet de versieringswerken in 1555 voltrekken, die het voorgaande jaar aan dien « zolder » en aan het hoogaltaar begonnen waren en plaatste er de relikwiekast van den h. Bertulfus, die hij opnieuw had laten vergulden(4).

Bij de eerste verwoesting der abdij door de beeldstormers in 1566 werden de relikwiekasten gered en naar het Spanjaardkasteel in bewaring gebracht, maar bij de tweede verwoesting op St. Bartholomeusdag 1578 werden alle relikwieën vernield, uitgenomen stukken van het Heilig Kruis.

Sedertdien verdween de eeredienst gewijd aan St. Bertulfus of Bertolf geheel en gansch te Gent, eerdienst die nochtans zeer levendig geweest was in de middel-eeuwen en door de paters der St. Pietersabdij werd onderhouden.

Bij **Van Lokeren**, in zijn werk **Chartes et Documents de l'Abbaye de St. Pierre**, vinden wij verschillende vermeldingen betreffende St. Bertulfus. Het oudste document (I, n<sup>r</sup> 76) dagteekent van 18 Maart 994. Het behelst de schenking door Radbod, bisschop van Doornik en Noyon, van het altaar van Vladsloo bij Diksmuide aan de abdij. Uit dit document vernemen wij dat reeds toentertijde de relikwieën der volgende heiligen in de abdij berustten: van Wandregisilius, Ansbertus, Wolfram, Godwald, Bertulfus en Amelberga.

In 1238 verklaart zich Christina de Bollando, van vrije afkomst, met gansch haar nakomelingschap schatplichtig van het altaar van St. Bertulfus in de abdij (I, n<sup>r</sup> 534). In een lijst van boeken, die gedurende den loop van het jaar moeten gelezen worden in het koor van de abdijskerk en gedagteekend 21 Februari 1395 (II, n<sup>r</sup> 1416) vinden wij o.a. een « libellus de vita SS. Bertulfi. Gudwali et Amelbergae » vermeld.

De naam van den kloppenden heilige werd te Gent ook gegeven aan een klok. Voorzeker een passende naam voor een wekster ! Bij **De Potter** in zijn werk **Gent van de oudste tijden tot heden**, D. I, blz. 523-524, vinden wij volgende bijzonderheden over deze klok **Bertolf**. Zij werd door de Gentenaars op verschillende wijzen aangeduid. De ijzerbewerker o.a. noemden haar **Smedeklok**, dewijl ze om zeven uur 's avonds aan de gezellen van St. Elooi het teeken gaf om alle smidswerk te staken, ten einde de rust der geburen niet te storen, maar vooral om de vuren te dooven. Men heette ze ook **Noen-** en **Eenklok** en dit was voor alle neringmannen zonder onderscheid; **Poortklok**, omdat zij 't openen en sluiten der stadspoorten aankondigde; **Ruimstraat** (in de XVI<sup>e</sup> eeuw) om te beduiden dat degenen, die 's avonds zonder lantaren op straat waren, naar huis moesten gaan. Men mocht haar insgelijks den naam geven van **Halfvastenklok**, dewijl zij in dien kermistijd ook het woord had. « Men ziet », voegt er **Frans De Potter** luimig aan toe « deze wekster had veel noten op haren zang. »

Zij werd volgens **Justus Billet** voor de eerste maal geluid den 6<sup>n</sup> Augustus 1444,

(4) Van Lokeren. *Chartes et Documents de l'Abbaye de St. Pierre au Mont Blandin à Gand depuis sa fondation jusqu'à sa suppression*, 2 deelen, Gent, 1868-1871, II, blz. LXVII en LXVIII: cum magna ex parte argenti spoliatum fuisset, denno argento novo convertire fecit.

maar niet goed bevonden. Zij was een ongeluisklok en negen keeren moest ze terug den smeltkroes in, de eerste maal in 1482, toen zij herdoopt werd in **Philip**, waarschijnlijk naar Filips den Schoone.

De Gentsche schoolman en priester Eligius Houckaert(5) bezong in het begin der XVI<sup>e</sup> eeuw in zijn **Livinus** (Gent, Badius, 1511), gewijd aan de Gentsche heiligen, het leven van St. Bertulfus in Latijnsche verzen. De volledige titel van dit werk luidt : « **In hoc opusculo contenta Livini seu Levini archiepiscopi & martyris Gandavorumque tutelaris divi vita ab Eligio Houcario Gandavensi ehego carmine conscripta.**

**Ad eundem cum landibus supplicatio.**

**Bertulphi confessoris corundumque protectoris vita brevissime elucidata**

**Ad eundem & commendatio & votum.**

**In Colletam virginem longe venerabilem paean eligiacum.**

**Haec tibi Gandavi venalis lector opella est magna ubi. Victoris Bibliotheca patet. »**

In een vertaalde akte uit het **Groot Register van den lande van Waes** (f<sup>o</sup> 437)(6), waarbij Margareta van Konstantinopel in 1252 afziet van haar recht op de helft van alle roerende goederen bij sterfgeval van haar Wasche onderdanen, wordt er melding gemaakt van St. Bertolf van Harelbeke onder de kerken en heilige godshuizen, die genoten van het privilegie een jaarlijksch pensioen te ontvangen van « zekere eerlijke familiën en geslachten, mitsgaders hun nakomelingen, mits welke zoude alzulke ingeschrevene personen bevrijd wezen van den voorschreven beste cateyl te betalen. »

In menig middeleeuwsch document wordt St. Bertolf « Harlebeckensis » bijgenaamd(7), wat bewijst dat het vooral in deze aloude Westvlaamsche gemeente was, dat hij vereerd werd. Het is inderdaad aldaar dat een gedeelte van zijn relikwieën berustten in een prachtig schrijn en dat een kapittel van kanunniken, gesticht rond de jaren 1040, zijn eeredienst onderhield.

De E. Heer Collewaert, pastoor van Harelbeke, schreef mij op 25 October 1941 : « Wij hebben hier nog de relikwie, die uit het puin van onzen opgeblazen toren (in Mei 1940) ongeschonden is aan den dag gekomen; ook het oude schrijn van circa 1402 (Terugggevonden door den E. H. Ferrant op den zolder der sakristij op het einde der vorige eeuw)(8) is bewaard gebleven. Er bestond vóór dezen oorlog nog het geraamte van een heel kostelijk schrijn uit de XVII<sup>e</sup> eeuw, dit is echter heelemaal versplinterd en er is niets van overgebleven. »

Dit schrijn werd vertoond in den historischen optocht ingericht te Brugge in 1896 bij gelegenheid van de feesten van den gelukzaligen Idesbaldus. St. Bertolf is eigenlijk maar de tweede patroonheilige van de kerk van Harelbeke, die toegewijd is aan den Zaligmaker (St. Salvator). Zijn relikwieën werden aldaar gebracht, zooals wij verder in zijn « Vita » zullen zien, samen met die van den heilige Gudwald, door Graaf Arnold of Arnulf den Oude en den bisschop van Terwaan Wicfried omstreeks 940.

Wie was nu de heilige Bertolf, ook bijgenaamd van Renty(9). Zijn leven werd

---

(5) Eligius Van (den) Hoecke, beter bekend onder zijn verlatiniseerden naam **Houcarius** of **Houcharius**, ook **Eucharius**, priester, die te Parijs in 1504 het doctersbonnet in de filosofie ontving en reeds in 1510 een school hield op den Zandberg. Hij was een der eerste verbreders van het humanisme in Vlaanderen. Zie over hem : Eligius Houckaert. Een schoolman uit het begin der XVI<sup>e</sup> eeuw, door Dr M. Grijpdonck. De Gulden Passer. N. R. XX, 1942, afl. 1-2, 23-56.

(6) Zie Jr A. Jh. Vanden Bogaerde. Het Distrikt St. Nikolaes, voorheen Land van Waes, II, blz. 61-62.

(7) Zie o.a. document nr 2216 bij Van Lokeren, op. cit., II.

(8) Zie foto rechtover blz. 136 in het werk van den E. H. J. Ferrant : *Esquisse historique sur le culte et les reliques de Saint Bertulphe de Renty en l'Eglise d'Harlebeke par l'Abbé J. Ferrant, curé à Harelbeke. Bruges. Imprimerie de Louis de Plancke, 1897, 219 blz.*

(9) Renty is een dorp van het departement Pas-de-Calais, kanton Fauquembergues (Valkenberg), arrondissement St. Omaars, ongeveer 900 inwoners. Het werd tot markiezaat verheven door Karel V in 1533. De Spanjaarden werden er verslagen door Hendrik II in 1554.

beschreven omstreeks 1075 door een monnik der St. Pietersabdij. De schrijver maakt het ons zelf bekend in zijn inleiding, waar hij verklaart dat hij schreef onder Folcard, den abt die de St. Pietersabdiij bestuurde van 1070 tot 1088. Verder verklaart hij ook dat hij het leven van St. Bertolf schreef naar een vroegere Vita, die verloren is gegaan. In deze levensbeschrijving staat vermeld dat Bertolf werd geboren in Germanië ten tijde dat de heilige Koning Sigebert over Austrasië regeerde, d.i. van 632 tot 656. Meyerus in zijn **Compendium Chronicorum Flandriae** (p. 11 verso) deelt mede dat Bertolf reeds in 668 te Renty bekend stond voor zijn heiligheid. Bollandus beweert dan ook dat hij omstreeks het jaar 645 moet geboren zijn. Van zeer nederige afkomst, ontvluchtte hij de zijnen, die heidenen waren, alsook zijn vaderland, en aangetrokken door de voorbeelden van enkele kristenen, kwam hij zich vestigen te Terwaan, toenmaals zetel van een bisdom. Aan het hoofd van dit bisdom stond Omaar, de latere St. Omaar, die hem doopte en hem waarschijnlijk ook tot priester wijdde.

Te Renty leefde te dien tijde een graaf Wambert met zijn vrouw Homburga. Zooals vele Merovingische edellieden stichtten zij menig abdiij en besteedden zij hun goederen aan stichtelijke werken. Zij hadden o.a. te Renty een schoone abdiij gesticht toegewijd aan St. Denijs. Op raad van St. Omaar werd Bertolf door den graaf opgenomen, die van hem zijn rentmeester maakte. Na een bedevaart naar de graven der apostels Petrus en Paulus, te Rome, uiterst voldaan over de manier, waarop Bertolf gedurende hun afwezigheid hun goederen beheerd had, namen Wambert en Homburga, die kinderloos waren, den heiligen jongeling als hun zoon aan. Kort daarop ondernamen zij een tweede reis naar Rome en bij hun terugkeer stierven ze beiden denzelfden dag te Valkenberg (Fauquembergues). Zoo werd Bertolf, hun eenige erfgenaam, zeer rijk, maar hij trok zich meer en meer uit de wereld terug en ging als monnik een heilig leven leiden in zijn geliefde abdiij van St. Denijs, waar hij waarschijnlijk priester werd. Als overste van dit klooster onderscheidde hij zich door zijn liefdadigheid en deed verschillende bekeeringen.

Hij stierf te Renty den 5<sup>n</sup> Februari 705, in den ouderdom van zestig jaar, en werd aldaar begraven in de kapel van St. Denijs. Verschillende genezingen grepen plaats bij zijn graf, zoodat de volkstoeloop er groot was. Vóór de Fransche omwenteling deelde de geestelijkheid der St. Vaastkerk te Renty telken jare op zijn sterfdag meer dan duizend broodjes aan den arme uit.

In Fransch-Vlaanderen staan de volgende parochiekerken onder St. Bertolf's patroonschap: **Doudeauville** in het dekanaat Samer (St. Wulsmaars) in het Boonensche; **Frujes** (Frusje), in Vlaamsch Artesië, waar hij ook de patroon van het katholiek college: Institution St. Bertulphe is, **Assonval**, parochie te Renty, dekanaat Valkenberg. In de parochiekerk van Renty zelf bewaart men sedert het einde der XIX<sup>e</sup> eeuw een stuk van zijn gebeente. In de streek komt de voornaam Bertulphe niet zelden voor, zelfs meisjes worden Bertulphine gedoopt.

St. Bertolf wordt gewoonlijk voorgesteld als een gestrenge man, dragende in de eene hand een dik boek van kloosterregels, terwijl de andere in den zak van zijn gewaad steekt, gereed om er een aalmoes uit te nemen en die uit te deelen aan de armen. Een arend zweeft hem boven het hoofd. Deze arend herinnert aan het mirakel waarover verder.

Want in zijn leven grepen er verschillende mirakels plaats.

Als rentmeester van graaf Wambert had hij vele vijanden, die hem trachtten zwart te maken. Deze, om zich over de eerlijkheid van zijn dienaar te vergewissen hield hem zekeren avond, waarop hij wat brood onder zijn kleeren en wat wijn in een vaas naar de armen droeg, tegen en vroeg hem wat hij daar bij zich had. Bertolf verlegen richtte zijn blikken ten hemel en God zond hem plots een ingeving. Hij antwoordde : « Het is slechts wat hout om het water, dat in deze vaas is, te warmen. » « Ik wil U wel gelooven », antwoordde de graaf, « maar het schijnt mij wel zonderling,

dat gij, die zoo'n hoogen post bekleedt in mijn huis, u met zulke gewone zaken inlaat. » Maar Bertolf toonde hem inderdaad hout en water.

Toen Wambert en zijn echtgenoot van hun eerste bedevaart naar Rome terugkwamen, bewaakte Bertolf op zekeren nacht de beesten van het gevolg van den graaf. Doch een geweldige storm brak los en Wambert ongerust deed hem door een zijner volgelingen op de weide halen. Maar toen de volgeling daar toekwam, wat zag hij? Bertolf kalmpjes in diepe bespiegelingen verzonken, met een boek in de hand, gezeten te midden van een vuurkolom, die, uit de wolken gedaald, hem overal omgaf. Een groote arend, de vleugels wijd uitgestrekt, hing hem boven het hoofd en beschutte hem. De paarden waren rustig aan 't grazen. De volgeling, diep getroffen door dit schouwspel, ging haastig zijn meester waarschuwen, die op zijn beurt het wonder kwam aanschouwen en, overtuigd van de heiligheid van zijn dienaar, zich vóór hem op de knieën wierp.

In het begin van de tiende eeuw werden Bertolf's relikwieën door een Bretoen, Electus genaamd, gestolen en geborgen te Audingem (Audinghem), om bij de eerste gelegenheid overgebracht te worden naar Engeland, waar koning Adelstan, die regeerde van 924 tot 940, ze verlangde. Graaf Arnold den Oude, van wien het Boonensche afhing, ontdekte de gestolen relikwieën en deed ze overbrengen naar Harelbeke. Toen deze gemeente, waar de graven van Vlaanderen een slot hadden, door de oproerige Kortrijkenaars aangevallen en verwoest werd (in 988), werd ook de kerk in brand gestoken. Bugecinus, de priester die deze kerk bediende, trachtte de relikwieën terug te vinden in het nog brandend puin der kerk. Plotseling hoorden hij en zijn getrouwen een hevig geknetter en zagen zij op hetzelfde oogenblik een soort van vormeloze massa, die boven den vuurpoel uitstak en op een ontzaglijken mierenhoop geleek. De priester naderde en stelde vast dat deze massa uit zwartgebrande en van elkander losgegane beenderen bestond. Al de omstanders begrepen dat het de relikwieën van St. Bertolf waren. Want zooals in vele mirakel-geschiedenissen wordt vermeld, springen echte heiligenknoken altijd uit het vuur, waarin ze gelegd worden. In de vroege Middeleeuwen gebruikte men zelfs de vuurproef om vast te stellen of men met echte heiligengebeenten te doen had. Daarvan is ook sprake bij het overbrengen van de knoken van de hh. Landoald, Amansius, Julianus, Vinciana, Edeltrudis en Landrada van Wintershoven (in Haspengouw) naar de St. Baafsabdij te Gent op 25 Maart 980. De benijders van dit klooster — want het bezit van vele relikwieën was een rijke bron van inkomsten — in dit geval de paters van St. Pietersabdij, beweerden dat het knoken waren van misdadigers en eischten de vuurproef. Daarvan wilden de paters van de St. Baafsabdij niet weten en riepen het getuigenis in van bisschop Nolger van Luik, in wiens bisdom Wintershoven lag. Hoe de zaak verder afliep ligt buiten het bestek van deze studie. Wie meer daarover verlangt te weten verwijzen wij naar het artikel van **Holder Egger: Zu den Heiligengeschichten des Genter St. Bavosklosters** in de **Historische Aufsätze dem Andenken an Georg Waitz gewidmet**, Hannover 1886, en vertaald door Willem Rogghé in het **Nederlandsch Museum**, jg. 1888, I, 251-287.

Bertolf's relikwieën werden, na hun redding uit den brand, naar het versterkt kasteel van Vijve (St. Elooï's-Vijve of St. Baafs-Vijve) in veiligheid gebracht, om enkelen tijd nadien naar Harelbeke te worden teruggebracht.

Op dezen terugtocht, terwijl de boot de Leie opvoer, waren er enkele personen, die de eerewacht uitmaakten van de overblijfsels van St. Bertolf, welke twijfelden of de gebeenten, die zij meevoerden, in werkelijkheid wel de relikwieën van den heilige waren. Toen Bugecinus dit vernam, begon hij vurig te bidden en vroeg aan God een duidelijk teeken om allen twijfel te verdrijven. Op hetzelfde oogenblik zweefde een groote vogelvlucht boven de boot. Aan het hoofd ervan vloog een witte vogel, die over de andere scheen te bevelen. De priester richtte zich tot den vogel en vroeg hem, indien het werkelijk de relikwieën van St. Bertolf waren, die zij

bijhadden, om zonder dralen naar hem te dalen. De witte vogel liet aanstonds de andere verder vliegen en streek onverwijld op den priester neer, die de heilige relikwieën in de handen hield.

Ziedaar de legende. De geschiedenis luidt wat anders. Gedurende de invallen der Noormannen, onder de regeering van Karel den Eenvoudige (898-922) deed Erkengard, graaf van Boonen de relikwieën wegnemen te Renty en ze overbrengen naar het versterkte Boonen. Daar bleven zij, totdat Arnold de Oude, graaf van Vlaanderen, ze omstreeks 940 deed overbrengen naar Harelbeke, met het inzicht ze aan zijn geliefde abdij van St. Pieter te schenken, wat dan ook geschiedde in 959. Een priester uit Harelbeke, Theodradus, bekwam nochtans enkele beenderen voor zijn kerk. Na de vermelde verwoesting van Harelbeke, wilde de gravin Rosala opnieuw de overige relikwieën naar de St. Pietersabdij overbrengen, maar Bugecinus verkreeg dat ten minste een gedeelte ervan te Harelbeke zou blijven.

De naam Bertulf, Bertolf, in het Fransch Bertoul, bestaat uit « bert » en « ulf » of « wulf ». Bert, Oudnederlandsch « berht » of « bercht », « beracht », ook door metathese « brecht » geworden, en dat veel voorkomt als suffix vooral in persoonsnamen, beteekent **schitterend** (clarus, illuster). « Ulf » of « wulf » = wolf. De wolf was bij de oude Germanen gewijd aan Wodan. Die naam was in de middeleeuwen nogal populair in Vlaanderen. Bertolf, de booze echtgenoot van de H. Godelieve, die leefde in de XI<sup>e</sup> eeuw, is bekend, alsook Bertolf, de proost van St. Donaas te Brugge en moordenaar van graaf Karel den Goede in 1127. In **K. De Flou's Woordenboek der Toponymie**, I<sup>e</sup> deel, vinden wij verschillende toponiemen met den naam Bertolf, o.a. « **Bertolf** » een heerlijkheid te Belle (Bailleul) (1735), waar in de XVII<sup>e</sup> eeuw het ook nog voorkomt als familienaam (**Thomas Bertolf**, 1642-1667); « **Bertolfs Kasteel** » (1667, 1735, 1913), een oude boerderij te St. Andries-Varsenare, ook bekend onder de benaming « **Moordenaarskasteel** », daar men den naam Bertolf in verband brengt met de moordenaars van Karel den Goede; « **Bertolfs landt** (+1120, 1266), een landerij afhangende van Bertolfs kasteel, te Houttave; « **Bertolfs Proosts Nieu-lant** » (1145) (nova terra Bertulfi prepositi), een nieuwbedijkt land te Ramskapelle (Veurne); « **Bertolfs leen** » (1619-21), een land te Oostkamp; « **Bertolfs sluus** », een sluis te Oostbrug (1182); « **Bertolfs Stic** », land te Varsenare (+1300); eindelijk « **Bertolf dorp** », een plaats te Maldegem (vermeld in deel XVIII).

In de sage treedt Bertolf dus op als een kloppende geest. Aan het kloppen van geesten twijfelt de primitieve mensch niet, springen en kloppen zijn immers de middelen waardoor de geesten, de zielen der afgestorvenen, die in het heidensch geloof op aarde blijven rondzwerfen, meest om de stervelingen te plagen en last aan te doen, en ofwel zelfstandig als schimmen, ofwel verhuisd in een dierenlichaam of in een plant, zich openbaren.

De Duitsche « poltergeist » is een bekend figuur, hij springt en « poltert » (klopt) vooral op de muren om de rust der menschen te storen. In een Duitsche sage (Grimm. Deutsche Sagen, nr 76) heet zekere geest « Klopfer ». Ook de Dood klopt en dus eveneens de duivel, die in het volksgeloof en bijgevolg ook in de volkssprookjes dikwijls met den dood verward wordt. In Duitschland wordt de duivel soms « Meister Hämmerlein » genoemd. Deze klopt dus bepaald met een hamer.

Dat het geloof aan het kloppen der geesten nog op het einde der middeleeuwen bestond getuigt het feit dat de Fransche rechter Bodin, die leefde in de XVI<sup>e</sup> eeuw en veel menschen wegens tooverij veroordeelde, in zijn **Demonologia** beweerde dat men de geesten werkelijk kan hooren, daar zij als met een hamer kloppen.

In de moderne tijden komen de kloppende geesten zelfs voor in de pseudo-wetenschap, nl. in het spiritisme. Geen enkele spiritenvergadering of ze treden op. Het kloppen is zelfs dikwijls het eenige middel, waardoor de opgeroepen geesten hun aanwezigheid openbaren.

Deze geesten hebben het dus niet verder kunnen brengen dan het **doodkloppertje**,

ook **klopkever** of **kloptor** geheeten, in het Duitsch : **Totenübriem**, in het Fransch : **Horloge de la mort** of **Vrilllette**, **Anobium striatum** of **anobium pertinax** in het Latijn. Het is een zeer klein kevertje, waarvan de larve ronde gaatjes en gangen boort in houten beschotten, in meubelen en in plankenvloeren. Het torretje, dat in deze gangen verblijft, slaat in den paringstijd, als liefdesuiting, met den kop en het halsschild tegen de wonden ervan. Dat geklop gelijkt op het tikken van een horloge. Vele menschen zien daarin een kwaad voorteken; het is de dood, die waarschuwend klopt, want het tikken kondigt een aanstaand sterfgeval in het huis aan. Bij de natuurmenschen immers weten vele dieren meer dan de mensch, omdat in die dieren de geesten, de zielen der afgestorvenen huizen, en zoo komt het dat ze profetisch optreden, zooals b.v. de vogels in de Oudheid. Ja, niet alleen de zielen der afgestorvenen huizen in de dieren, maar zelfs de ziel der levenden kan gedurende den slaap het lichaam verlaten onder de gedaante van een dier (een slangetje, een muis, een vlinder). Denk b.v. aan de sage van den Frankischen koning Guntram, wiens ziel onder den vorm van een slangetje zijn slapend lichaam verliet. Wat de ziel onder haar dierlijke gedaante beleeft, dat maakt den droom uit.

Ziedaar de geestesgesteldheid van dengene die gelooft in de profetische kracht van het doodkloppertje, in het bestaan der kloppende geesten en in het waarschuwend kloppen van de gebeenderen van St. Bertolf in de prachtige relikwieschrijn der St. Pietersabdij te Gent.

Stellen wij vooral vast, dat het zoogezegde geklop gepaard ging met een plaatselijke aardbeving, of liever de aardbeving ging gepaard met een soort van geklop, gebonk liever, eigen aan dergelijke tellurische verschijnselen en dat dan ook aan den heilige werd toegeschreven. Chastellain zegt het uitdrukkelijk en daarom is zijn getuigenis zoo belangrijk.

Wij eindigen met een paar wenschen : 1) Dat aan den door en door Vlaamschen heilige Bertolf, die zoo'n groote rol speelde te Gent in de Middeleeuwen, door zijn waarschuwend kloppen, opnieuw in de St. Pieterskerk een altaar zou toegewijd worden, of tenminste dat er te zijner eere in de St. Pietersparochie een kapel zou worden opgericht.

2) En deze wensch richt zich tot de Stedelijke Commissie belast met de herziening der straatnamen : dat in de St. Pieterswijk, naast de Graaf Arnulfstraat, ook een straat naar den H. Bertolf genoemd worde.

F. VAN ES.

## BIBLIOGRAPHIE :

Benevens de in den tekst vermelde werken van Georges Chastellain, Van Lokeren, E. H. J. Ferrant, F. De Potter en Marcus Van Vaernewijck werden nog geraadpleegd :

Ghesquierus. *Acta Sanctorum Belgii selecta*, 5<sup>a</sup> Februarii. Deel V, blz. 453-490. Bruxellis. Typis Viduae Francisci Pion. 1789.

*Compendium Chronicorum Flandriae* par Jacobum Meyerum Balliolensum. Opus nunc recens aeditum anno XDXXXVIII. Norimbergae apud Jo. Petreium. Cum privilegio Imperiali.

R. Duvaud, curé de Renty : *Notice sur Saint Bertulphe de Renty*. Calais. Imprimerie des Orphelins, 70, Quai de l'Est, 1898. 56 blz. in 12<sup>o</sup>.

Alb. Butler. *Vies des Pères, des Martyrs et des autres principaux saints* (traduction française). Villefranche-de-Rouergue, 1764, Deel II, blz. 111-112. (Uitgave van 1846, Brussel, D. I, blz. 338).

*Biographie Nationale*, II, blz. 347-348 (artikel van Eug. Coemans).

*Acta Sanctorum*. Febr. D. I, blz. 675-688.

Vander Essen (Prof. Dr L.). *Etude critique et littéraire sur les vitæ des saints mérovingiens de l'ancienne Belgique*. Leuven-Parijs. 1907.



# Bij de honderdste verjaring van de Gentsche Feesten<sup>(\*)</sup> (1843-1943).

In een tijdsgewricht zooals het onze, waarin er spraak is van een hervorming, althans een vernieuwing van de feestcultuur in « volkschen » zin, lijkt het ons gewenscht eens achteruit te kijken om ons te vergewissen bij welke gelegenheden en op welke wijze onze voorouders feest vierden.

Het oogenblik, waarop we ons aan dat gewetensonderzoek overleveren is, niet-tegenstaande den schijn van het tegendeel, nogal gepast, daar het weldra, in 1943 namelijk, honderd jaar zal geleden zijn dat de thans « zieltoegende » Gentsche Feesten voor het eerst werden ingericht.

De Gentsche Feesten (Gentse Fieste) zijn immers, wat velen niet weten, geen erfenis van een ver verleden. Ze zijn naar den vorm een uitvinding van de 19<sup>e</sup> eeuw. Het Gentsche Feest, bij het ontstaan « Algemeene Gentsche Kermis » genoemd, werd inderdaad voor het eerst gevierd op den laatsten Zondag van de maand Juni 1843. Eerst in 1856 werd de feestviering verplaatst naar den 2<sup>n</sup> Zondag van de Juli-maand.

Het kermisvieren zit den Vlamingen in het bloed. Het spreekt vanzelf dat het vieren van kermissen te Gent dan ook ouder is dan 1843. Sedert overoude tijden werden in de hoofdstad van Vlaanderen kermissen gevierd en ze hebben zelfs voor een deel de algemeene Gentsche Kermis overleefd om echter, na een vruchteloos strijd, langzamerhand te verwijnen.

Kermissen zijn etymologisch kerk-missen en houden verband met de jaarlijksche viering hetzij van de stichting van de kerk, hetzij van den feestdag van den patroon-heilige van de kerk. De Gentsche kermissen werden dus gevierd ter gelegenheid van de kerkfeesten en hun aantal hing af van het aantal kerken, oude kerken, te Gent. Is het toeval of kwam men op een bepaalden tijd tot een overeenkomst om deze verschillende kermissen te laten plaats hebben gedurende de schoonste maanden van het jaar ?

Deze laatste veronderstelling heeft kans de juiste te zijn — maatregelen ter beteugeling en éénmaking van kermissen werden herhaaldelijk van overheidswege genomen —, we verkeerden evenwel in ons geval in de onwetendheid wanneer deze overeenkomst werd getroffen, waarschijnlijk al zeer vroeg in de Middeleeuwen. Bij de bepaling van de parochiale kermissen had men immers ook rekening te houden met de tijdstippen van de Gentsche fooren, die insgelijks opklimmen tot de Middeleeuwen : de Foor van Halfvasten, de Winterfoor, en de Foor van Augustus, de Zomerfoor of Bijlokefoor.

We mogen deze fooren, oorspronkelijk markten, niet verwarren met de kermissen, die alhier plaats hadden. Uiterlijk, in de feestviering, hadden ze veel gelijkenis, omdat het in den aard ligt van alle feestviering een vast programma tusschen opening en sluiting te volgen. De geschiedenis van de Gentsche fooren en kermissen werd reeds schetsmatig behandeld door den uitstekenden Gentschen geschiedkundige Prosper Claeys in zijne belangwekkende : « Pages d'histoire locale », reden waarom we hier verder over de fooren niet zullen uitweiden. In de 19<sup>e</sup> eeuw waren de Gentsche kermissen nog ten getale van acht, die in de voornaamste Gentsche parochiën werden gevierd van Juli tot October. We sommen ze ter opfrissing van het geheugen even op :

---

(\*) Spreekbeurt, gehouden op de Jaarlijksche Algemeene Vergadering van Zondag, 25 October 1942, onder den titel : De Gentsche Kermissen.

in de maand **Juli** de kermissen van **St. Baafs** en van **St. Anna**;  
in de maand **Augustus** de kermissen van **St. Salvator** en van **St. Pieter**;  
in de maand **September** de kermissen van **St. Michiel** en van **St. Niklaas**;  
in de maand **October** de kermissen van **Akkergem** en van **St. Jacob**.

Deze parochiale of wijkkermissen, ook kleine kermissen genoemd na de instelling van de algemeene groote kermis, duurden gewoonlijk vier dagen. De eerste, deze van St. Baafs, begon den 2<sup>n</sup> Zondag van Juli, men sprak van deze kermis van de belangrijkste parochie van Gent als van den **Instel**. Deze kermis duurde langer dan de andere parochiale kermissen. Ze werd als het ware als de hoofdkermis van de stad beschouwd, waaraan niet enkel de bewoners van de parochie van St. Baafs, maar van al de parochies en wijken van de stad deelnamen. Van den Zondag tot den Donderdag werd het werk gestaakt in de fabrieken en werkhuizen. In de 19<sup>e</sup> eeuw was het een terugkeer tot de hoogdag- en heiligdag-viering van het Oud Regiem, waartegen van overheidswege verschillende verbods- en beperkingsmaatregelen, doch meestal tevergeefs, werden genomen.

Over die verbodsmaatregelen ware eveneens bij gelegenheid te handelen. Het zij voorloopig genoeg hier aan te stippen dat ze elkaar van Karel V tot Jozef II in de Zuidelijke Nederlanden opvolgen en slechts effectief worden, in zekere mate, met de groote Fransche Omwenteling van 1789. In zekere mate, want na afschaffing van de feesten van de zoogenaamde **Decadis** van den Republikeinschen Kalender kwamen de aloude feestdagen en kermissen opnieuw te voorschijn. Dit zien we vooral gebeuren te onzent in den Hollandschen tijd. Althans de dagbladen van die periode bewaren de herinnering aan talrijke « **luisterlijke bals** » ter gelegenheid van de parochiale kermissen. Zoo kan men bij Prosper Claeys lezen hoe ter gelegenheid van de St. Jacobskermis op 12 October 1819 een groot bal wordt aangekondigd in het Lakenmetershuis. Het **dansen** heeft ten allen tijde tot het kermisvermaak behoord. Zegt men immers niet in Vlaanderen: « Geene kermis zonder speelman ». Jammer genoeg vernemen we niet welke dansen werden uitgevoerd. We mogen ons afvragen of het nog werkelijk « volksdansen » waren: bv. reidansen, of reeds uitsluitend « kunstdansen »: paardansen, kwadrilles, figuurdansen of solodansen? Een studie van de programma's, van de aankondigingen, van de verslagen in de dagbladen, in de almanakken, enz. zou wellicht eenig uitsluitsel geven. Wie zet zich aan het werk? Het ontstaan of voortleven van volksballetten uit de 18<sup>e</sup> eeuw in 19<sup>e</sup>-eeuwsche dansmaatschappijen, zooals de « Lichte » en de « Zwarte » Gentenaars pleit alleszins voor een danstraditie te Gent, die langen tijd heeft voortgeduurd in openbare en private dansfeesten, in zoogenaamde Vriendenbals en bals in tijdelijke danstenten of danszalen ter gelegenheid van kermissen of fooren of in groote danslokalen, zooals de « Valentino » op de Muinkkaai.

Behalve het gemeenschappelijk dansen van de « jonkheid » bij opening en sluiting van de kermis en de inrichting van danswedstrijden, was één van de voorname nummers van een wijkkermis steeds de **volksspelen**.

Voor de volksspelen was een inrichtende maatschappij of ten minste een commissie noodzakelijk. In elke wijk, waar een traditioneele kermis plaats had, bestond een dergelijke maatschappij of bij gebrek aan deze een gebuurtedekenij. Ook deze oude maatschappijen en niet minder de gebuurten, die te Gent een zeer oude en belangwekkende instelling waren zouden een afzonderlijke spreekbeurt verdienen. Ook hierover bracht Prosper Claeys eenige interessante gegevens in zijne « Pages d'histoire locale » bijeen, maar ze zijn voor uitbreiding vatbaar. Zoo bv. waren de « Koolkappers » te Akkergem een typische kermisvereniging, waarvan dank zij den schrijver van « Galerij van Gentsche typen », Emiel Andelhof, ons Museum van Folklore eenige kostbare relikwieën bezit. De feestelijkheden door de Koolkappers ingericht ter gelegenheid van Akkergem-kermis zijn legio. Ze werden in de dagbladen

van den tijd aangekondigd en sommen een reeks volksspelen op, o.a. **mastklommen** en **kuipkensteken**. Een zeer groote verscheidenheid treft men in de **wedstrijden** aan. Behalve het dansen, ook het zingen (bv. kampstrijd in het solo-zingen, het heden-daagsch « **crochet** » is bijgevolg geen nieuwe uitvinding), verder wedstrijden in het kaartspelen, in het dobbelspelen, in het bollen, ook in het dobbelspel (teerlingbak), tric trac en biljart. Wat echter voor onzen tijd ongewoon schijnt : ook wedstrijden in het uitdenken van het **beste Raadsel** en het **schoonste schuifelen**. In de « Gazette van Gent » (z. d. medegeedeeld door P. Claeys) kon men bv. lezen : « Eene zilvere Medallie, voor dengenen die het beste Raadsel zal zeggen ». Dit herinnert aan sommige wedstrijden van de Rederijerskamers van de XV<sup>e</sup> en XVI<sup>e</sup> eeuwen.

Verder : « Drie zilvere Medallien : eene voor het best zingen, eene voor het schoonst schuifelen en eene voor het kluchtigste Liedeken te zingen. »

1821 en volgende jaren schijnen hoogtepunten te zijn geweest in het kermisleven van de Gentenaars. In die jaren vond men het noodig in de almanakken een verslag op te nemen van de Gentsche kermissen van het vorige jaar. Zoo bv. in een almanak, waaruit ik vroeger in « Oostvlaamsche Zanten » een opsomming heb gegeven van de Gentsche estaminets in 1821. De volledige titel luidt : « Nieuwe koddigen almanach of aanwijzer der Gentsche Estamineen gevende een Estaminee per dag voor 1822 verrijkt met een kortbondig verhaal der Gentsche kermissen van 1821. » In dergelijke verslagen vernemen we het bestaan van kermismaatschappijen, van « compagnieën van de jonkheid » met een regelmatig bestuur.

Zooals voor Karnaval wordt de kermis begraven met een afscheidsmaal of banket, waar de wijn, en zelfs de champagne, rijkelijk vloeit. Ter gelegenheid van de sluiting van de St. Jacobskermis in 1821 sprak de « president der kermisgasten » een rede uit en eindigde met den volgenden toast : « Mogten wij, cameraden, hier al te samen de zelve nog vijftig jaren vieren, gelijk wij die dezen jaren met zoo veel iever, eendracht en vermaak geviert hebben. »

Met de wedstrijden was ook een zekere wedijver tusschen de wijken onderling gepaard, want de kampioenen der verschillende wijken kwamen zich meten met de kampioenen van de feestvierende wijk. Of deze « **matchen** » steeds op vredelievende wijze afliepen, durven we niet verzekeren ! De scheld- en spotnamen van de verschillende wijkbewoners, die soms ver van vleiend waren, duiden op het tegendeel. Zonder vechten zal het wel niet altijd afgeloopen zijn, vooral wanneer de feestvierders verhit waren door den drank. De uitgeloopte prijzen zijn nogal verscheiden : uurwerken, ringen, tabakdoozen, pijpen, wandelstokken, zijden foulards, en onvermijdelijk : « medallies » en in natura : « hespen en bloenden ».

De overwinnaars der wedstrijden werden als de « primussen » plechtig ingehaald. Hiervoor werden stoeten en optochten gevormd, met praalwagens en gecostumeerde groepen, die de gevierden in open rijtuig naar een openbare plaats van hun wijk brachten. Zulke stoeten waren « **inhalingen** » met al de ceremonieën : toespraken, overhandiging van geschenken en diploma's, triomfbogen, opschriften, enz. die inhalingen van overheidspersonen, pastoors en primussen ten allen tijde hebben gekenmerkt.

Zulke uitbundige kermisvieringen, waarin de eene parochie de andere wou overtroeven, brachten natuurlijk misbruiken mêe, vooral geldverspilling bij de werkende klas en schorsing van den arbeid in de fabrieken en werkhuizen, een herhaling dus van de heiligdag-vieringen van het Oud Regiem. Het lag voor de hand dat sommige Gentsche burgers uit de nijverheidswereld tegen dat onvrijwillig staken gedurende een betrekkelijk groot aantal dagen van de vier schoonste maanden van het jaar bezwaar gingen maken. Zooals in vroeger tijden en meer bepaald in den Franschen tijd streefden zij naar eenmaking van de kermissen in een groote jaarlijksche kermis, die de kleine kermissen zou overbodig maken.

Nu was in dat tijdsgewricht het paardrijden bij de « **jeunesse dorée** » van de Gentsche Bourgeoisie erg in trek. Er bestonden te Gent verschillende « **maneges** » of

rijscholen en in 1838 had men zelfs in navolging van de groote Europeesche steden, Parijs en Londen, een « **Société des Courses** » gesticht. In haar zitting van den 14<sup>e</sup> April 1838 verleende de Gentsche Gemeenteraad een subsidie van 2.500 fr. aan de « Société des Courses » om in het begin van Juli « hippische feesten » in te richten. Het exercitieplein van St. Denijs, genaamd het Willemsveld, werd op kosten van de stad in een koersplein omgeschapen. Dit kostte aan de stad den mooien stuiver van 11.400 fr. Op dat oogenblik moet er reeds spraak zijn geweest van stadswege een algemeene Gentsche Kermis in te stellen in de plaats van de onbenullige wijkkermissen, die herinnerden aan het dorpsleven, want een gemeenteraadslid, waarschijnlijk een puritein van het zuiverste water, waarvan de redevoering in het officieel Verslag werd opgenomen, gewaagt van een voorstel van officieele kermis, waardoor de bevolking als het ware zou uitgenoodigd worden geld te verteren waar het toch de bedoeling van de weldenkende burgers moet zijn de overdadige geldverkwisting ter gelegenheid van de talrijke wijkkermissen te keer te gaan. Het voorstel van een algemeene kermis ging dus in 1838 niet door. Toch waren de eerste paardenkoersen te St. Denijs vergezeld van diverse feestelijkheden, zooals een prijschieting van de Kruisboogschutters van het St. Jorisgilde te Akkergerm, een veldfeest (fête champêtre) van de Maatschappij voor Landbouw en Plantkunde, beter bekend onder den naam « Casino » in haar lokaal aan de Coupure met de medewerking van de Muziekmaatschappij St. Cecilia. 's Avonds vuurwerk en verlichting a giorno van den tuin. Beiaard en groote klok van het Belfort waren van de partij gedurende drie dagen. De koffiehuisen en estaminets mochten den ganschen nacht open blijven. Een typische bijzonderheid : de overheid had het gedrang voorzien bij het afsteken van het vuurwerk in het Casino en liet een aantal reddingbootjes kruisen tusschen de Rozemarijnbrug en de Rasphuisbrug om de toeschouwers te redden, die per ongeluk in het water mochten vallen. Nochtans was de Coupure als mondaine wandelplaats verlicht door een aantal lantaarnen op palen, maar er waren geen borstweringen ofte garde-fous.

In 1839 waren er enkel twee dagen paardenkoersen op St. Denijs, maar de herinnering aan 1838 was zoo verlokkelijk, dat weldra opnieuw stemmen opgingen tot inrichting van een algemeene Gentsche kermis ter gelegenheid van de koersen. De paardensport was de catalysator van de eenmakingsbeweging. Toen kwam er ter elfder ure nog een doorslaand argument bij: het toerisme. Sport en toerisme in 1840, wie zou dat gedacht hebben van die provinciale Gentenaars ? Een der meest bedrijvige burgersmaatschappijen van dien tijd was « l'Union ». Ze had haar lokaal in de nabijheid van de Gentsche pantoffelparade, op den Kouter naast de tegenwoordige Beurs en voormalige « Corps-de-garde ». In 1843 richtte deze invloedrijke vereeniging een petitie tot den Gemeenteraad om de stichting van een groot feest of een algemeene jaarlijksche Kermis aan te vragen. Het stuk was in deftig Fransch gesteld en gebruikte als voornaamste argument, dat de andere Belgische steden reeds een dergelijk algemeen feest vierden en dat zulk een reusachtige kermis het beste middel was om de vreemdelingen, de toeristen dus, aan te trekken. De petitie sprak van « faire affluer annuellement vers leurs murs une foule d'étrangers, attirés par les réjouissances publiques que l'on y organise dans le but d'augmenter les revenus communaux et de concourir au bien-être de la population. »

« Les revenus communaux ? » Inderdaad in 1843 waren de stadsoctrooien nog niet afgeschaft, zoodat de toeristen moesten afdokken om in de stad te komen. De petitie werd deze maal door den Gemeenteraad gunstig onthaald. Er staat dan ook met een gevoel van vaderlandsch pathos in het officieel Verslag van de stad te lezen: « c'est un nouveau moyen de favoriser le commerce et l'industrie de diverses classes de nos concitoyens, en appelant au sein de la cité par l'éclat et l'intérêt que présenteraient les solemnités que vous auriez autorisées une partie des habitans des villes et des communes voisines. » Welke waren deze met zooveel hoogdravendheid aangekondigde « solemnités ? »

Terecht heeft Prosper Claeys, aan wiens werk we bovenstaand uittreksel ontleenden, in het voorstel der « solemnités » een echo meenen te onderscheiden van de programma's der Republikeinsche feesten van den Franschen tijd. De verslaggever spreekt inderdaad van prijsuitdeelingen, die zouden geschieden met « pompe », aan de burgers die door daden van moed en zelfopoffering een officieele belooning zouden hebben verdiend, aan de leerlingen van de gemeentescholen, die blijken van verdiensten zouden hebben gegeven, aan de mannen van eer, die door hun werken op het veld van wetenschap en kunst, aanspraak zouden mogen maken op de dankbaarheid van hun medeburgers.

De kogel was in elk geval door de kerk: de Gentsche Feesten of de Algemeene Kermis waren in aantocht. Ze zouden den laatsten Zondag van Juni aanvangen, den Maandag en Dinsdag voortduren en den volgenden Zondag worden gesloten. Dit wat den duur betreft. Doch wat zou de inhoud van de feesten worden ?

Al de wijken van de stad moesten er deel aan hebben. Bijgevolg kwamen van alle zijden van de stad, van alle maatschappijen van nut en vermaak — en ze waren talrijk — voorstellen en vragen binnen. Ook particulieren waagden hun kans. Zoo betrof een der aanvragen het oplaten van een ballon, maar het was geen gewone luchtballon, het was reeds positief een « bestuurbare » ballon. Een zekere De Koninck verzekerde dat hij de uitvinder was van een « maxieme », die hem toeliet tegen den wind in te vliegen en te dalen waar hij wilde. Hij verzekerde « dat hij de lucht zal intrekken tegen wind op en dat hij zal vallen waar gilieden het wilt hebben. » De Koninck vroeg voor zijn krachttoer een subsiede van 6.000 fr., ze werd geweigerd. Nochtans hebben in later tijd opstijgingen in luchtballons altijd deel uitgemaakt van de feestprogramma's van de Gentsche Feesten. Prosper Claeys heeft een gedicht ontdekt van tien strofen, opgedragen aan de leden van den Gentschen Gemeenteraad de nieuwe Gentsche Kermis bij voorbaat bezingend. De Gentsche Feesten mochten niet zooals eertijds de feesten van Oud Rome bezoodeld worden door het vergieten van menschenbloed :

« Oud Roomen liet eertijds zijn' kermis' zijne feesten  
Bestempelen met het merk van dierbaer menschenbloed!  
Een taelrijk slaeven rot wierd van de wreedste beesten,  
Al vechtend omgebragt, in 't midden van den stoet. »

In zijn reeds meermaals aangehaalde « Pages d'histoire locale » heeft P. Claeys ons een beknopte beschrijving bewaard van de eerste Algemeene Gentsche Kermis of Gentsche Gemeentefeesten. Die eersteling is van doorslaggevend belang geweest voor het karakter der gedurende een eeuw jaarlijks op elkaar volgende feestelijkheden. Door de sterke internationale mode van het paardenrennen, in 't bijzonder van het jockey-wezen, moesten de paardenkoersen, noodzakelijkerwijze een der « clous » vormen van de toenmalige feestcultuur van de Bourgeoisie, waaraan de, in een nijverheidstad als Gent, talrijke vertegenwoordigers van de kleine burgerij en den werkliedenstand door socialen nabootsingsdrang uitbundig deelnamen. De gegoede Gentsche burgers, dezen van den ouden stempel zoowel als de « parvenu's », lieten zich in open rijtuigen, in landauers of « landau's », in chars-à-bancs en omnibussen, naar St. Denijs rijden om de koersen bij te wonen. Een schitterend spektakel was « le retour des Courses »: een lange, urenlange stoet van de meest diverse luxe-rijtuigen bricks, cabriolets of hoe men ze ook met modische namen betitelde, met opgedirkte dames en heeren in grijs « sportkostuum » met lange redingote, spannende pantalon en hooge « grijzen », natuurlijk met lakeien in livrei. Het bracht jaarlijks sedert de eerste Gentsche feesten leven en vertier in den wijk van de Kortrijksche Poort. Lang daarna bleven de Gentsche feesten gelegenheden tot stoeten en optochten. Op het eerste Feest gebeurde in het groot wat op de meer intieme Gentsche kermissen in het klein gebeurde. De Boogschutters van St. Sebastiaan en de Kruisboogschutters van St. Joris hielden gedurende de feestdagen groote prijschietingen en organiseerden een

reuzenoptocht naar het Stadhuis om het Stadsbestuur te bedanken voor de uitgelooftde prijzen : zilverwerk en gleiswerk met de wapens van de stad en van de gilden. Ook deze stoeten, waarbij zich de andere Gentsche gilden en de genoodigden uit andere steden aansloten, waren voor de tijdgenooten echte kijkfeesten. De boogschutters van St. Sebastiaan hielden hun prijschieting op een plein bij de Bijloke, de kruisboogschutters van St. Joris in hun toenmalig lokaal aan de Nieuwe Wandeling.

Van al deze plechtigheden zijn herinneringen bewaard, die wel eens mochten uitgestald worden ter gelegenheid van de 100<sup>e</sup> verjaring van de Gentsche Feesten. Sommige der deelnemende maatschappijen bestaan heden nog en hebben een bezienswaardig archief. Gedeeltelijk is het in onze musea van Oudheidkunde en Folklore opgeborgen.

1843 was ook de bloeitijd van de **koormaatschappijen**, helaas ook al een grootdeels vergane Gentsche glorie. De « Floraliën » hebben het langer uitgehouden. Naast de bloemententoonstellingen, topprestaties van ambachtelijk kunnen, naast de lichaams-oefeningen in de talrijke turnmaatschappijen beoefend, heeft de geestelijke cultuur, meer bepaald de artistieke, de oudste titels in de Gentsche feestcultuur van vroeger tijd. We herinneren slechts terloops aan de tentoonstellingen van schilderijen en beeldhouwkunst sedert de 18<sup>e</sup> eeuw in de meest verscheiden lokalen, van Stadhuis en Groot Vleeschhuis tot « Casino ». Onder de koormaatschappijen was « Orphée » — de « Orpheons » — een van de voornaamste. Op den Dinsdag, 27 Juni van de eerste Gentsche Feesten, gaf deze zangmaatschappij voor het eerst een « Venetiaansch feest » op de wateren der Coupure. In een aantal vaartuigen, die voor de gelegenheid mooi versierd waren en verlicht met lampions, voerden de leden van « Orphée » een 10-tal uitgelezen koorliederen uit. De herinnering aan dit schitterend avondfeest is jarenlang blijven nawerken. Het werd eerst herhaald met de Wereldtentoonstelling van 1913, wanneer een dergelijk « Venetiaansch feest » verschillende malen met grooten bijval op de wateren der stad werd ingericht. De groote burgermaatschappijen bleven bij de feestviering niet ten achter : het feest was waarlijk algemeen. De Maatschappij voor Landbouw en Tuinbouw hield in de tuinen van haar lokaal: de « Casino », een grootsche « fête champêtre », in den Franschen Schouwburg had een gala-voorstelling plaats van « Lucie de Lammermoor » door de troep van de Munt, verder werd er ook een bal gegeven. Er waren volksbals met de vleet, ook een groot volksbal op den Kouter, dat de Gentsche Feesten moest sluiten. Ook dit bal heeft het tot in onzen tijd uitgehouden met zijn traditioneele rondedansen van « Pater, gij moet kiezen » ! Als eigenlijke volksvermaken waren eveneens **waterfeesten** voorzien, zoo bv. op het kanaal van Brugge, ingericht door de Maatschappij Cockerill, en in het Dok : zwemmen en duikelen, maar vooral **watersteekspelen**, ook al een aloud Gentsch volksvermaak in oude Gentsche kronieken vermeld ter gelegenheid van Boogschutters- en Rederijersfeesten. Om de verschillende wijken van de stad van de feestvreugde te laten genieten werden de volksvermaken met prijzen bedacht. Er was overal veel volk. De stad kreeg het bezoek van massa's vreemdelingen, er waren talrijke familiebijeenkomsten, de hôtels en de particuliere huizen waren stampvol. De dagbladen van den tijd beweren dat de bevolking meer dan verdubbeld scheen. De eerste Gentsche Algemeene Kermis was dus een bijval van belang geweest. Ze gaf een gevoeligen slag aan de wijkkermis. Het stadsbestuur besloot tot jaarlijksche herhaling van het stadsfeest: tot 1856 begon het op den laatsten Zondag van Juni, daarna op den traditioneelen 2<sup>n</sup> Zondag van Juli. Sedert enkele jaren is het de week waarin de nationale dag, 21 Juli, valt. Maar de wijkkermis lieten zich niet zonder protest uitroeien. Reeds op 2<sup>n</sup> Augustus 1843 bereikte een petitie, uitgaande van herbergiers en kleine neringdoenden, het stadhuis om het behoud van de wijkkermis te vragen. Het Stadsbestuur ging daar echter niet op in en verzeerde dat het dit deed in het belang van de werkende klas zelf.

Van dien tijd af gingen de wijkkermis stilaan achteruit. Ze leidden evenwel

nog lang op den traditioneelen datum een plots oplaaïend leven. Dit was vooral te wijten aan het voortbestaan van de aloude dekenijen, die belang hadden bij het wijkparticularisme. Ondertusschen is ook de Algemeene Gentsche Kermis tegen het einde van de 19<sup>e</sup> eeuw zelf aan het slabakken gegaan en met haar tal van andere traditioneële gelegenheden tot volksvermaak : fooren en karnaval.

De terugkeer van altoos dezelfde feestnummers door een officieel bureau opgesteld, buiten de levende organismen van de « jonkheid » om, heeft een sleurgeest doen ontstaan, die weinig bevorderlijk is voor een echte feestcultuur, die aan een spontaan en oprecht feestgevoel en geestdrift voor een ideaal moet beantwoorden. Met de verandering der tijden komen andere zeden te voorschijn en ontwakken nieuwe behoeften. Zoo heeft tegen het einde der vorige eeuw de reislust en het gemak van verkeer een ergen slag toegebracht aan de Gentsche Feesten. De belangstelling voor bepaalde idealen van verstandelijke en artistieke ontwikkeling is, wellicht ten onrechte, bij het publiek verminderd. De sportbeoefening is niet meer beperkt tot bepaalde seizoenen, maar duurt het heele jaar door. De feestviering, om nog te kunnen inslaan, moet dus vernieuwd worden. Hoe zal die vernieuwing gebeuren ? Niet, meenen wij, door een radicaal afbreken met de feestvieringen van het verleden. Aan bepaalde hoogdagen van het jaar, die samenvallen met de folkloristische hoogtepunten van den feestkalender, moet de feestviering worden vastgeknoopt.

Willen de Gentsche Feesten blijven voortbestaan in een thans zooveel uitgestrekter Gent dan vroeger — Groot-Gent — dan hoeven al de verschillende gedeelten van de stad iets aan de feestelijkheden te hebben. Grootsche sportprestaties en tentoonstelling kunnen slechts door de samenwerking van alle stadsdeelen gelukken. Toch is centralisatie voor de feestcultuur wellicht uit den booze. Waarom zouden dan ook niet de verschillende wijken van de stad, zooals destijds de wijkdekenijen, één dag opeischen om naar ouden trant kermis te vieren ?

De zomerfeesten : het Mei-feest, het St. Jans- of St. Pietersfeest, enz. zijn zooveel gelegenheden om de stadsbevolking van de gezonde buitenlucht te laten genieten. De aloude « compagnieën van de jonkheid » hebben in die lijn nog een schoone toekomst.

De argumenten van vroeger : geldverspilling, werkverzuim, baldadigheid, houden thans geen steek meer. Gezonde en volksche ontspanning, symbolische viering van menschverheffende idealen als viering van den Arbeid en van den Vrede kunnen slechts bijdragen tot een vernieuwde en opgewekte volkscultuur.

P. DE KEYSER.

## BIBLIOGRAPHIE.

PROSPER CLAEYS. — Pages d'histoire locale.

La 1<sup>e</sup> fête communale en 1843. III, Ch. XIII.

Les anciennes Kermesses de Paroisse. III, Ch. XIII.

Réjouissances publiques aux siècles derniers. II, Ch. V.

Les Voisinages. II, Ch. III.

---

## AAN ONZE LEZERS.

Ten gevolge van de heerschende papierschaarschte, zijn we, tot onze spijt, verplicht voortaan zonder omslag en slechts op 24 bladzijden te verschijnen. Door ons lettertype te verkleinen en onzen bladspiegel te vergrooten, hebben wij getracht dit euvel te verhelpen, en zooals vroeger, onze leden « waar voor hun geld », en meer dan dat!, te geven.

# Over reglementatie en controlediensten.

« L'histoire est un perpétuel recommencement » schreef een Fransche schrijver. In deze tijden van reglementatie, controle, coördinatie en aanpassing onzer wetten en gebruiken is het niet zonder belang eens in het verleden terug te blikken om vast te stellen hoeveel zoogenaamde nieuwigheden vóór 200 jaar reeds in ons Waasland in zwang waren.

Raadplegen wij even het « **Reglement ende Ordonnantie, gemaect by myne edele Heeren Hoogh-Bailliu ende Hooft-Schepenen vanden Lande van Waes, raekende het Backen ende Waerderen vanden Broode** » (27 July 1737):

**Voorrede** : « ...ondervonden hebbende, dat de Waerdeerders ofte Pegel-meesters vanden Broode, op het fait vanden Pegel niet precieselyck over een en kommen op den prys ende gewichte daer toe gestelt, ende dat daer uyt Processen ende moeylyckheden waeren voor-gevallen ende nog souden kunnen voor-vallen, die waerschyneelyck occasie souden geven van het gewicht van 't broodt te veronachtsaemen ten naedeel van het Public, verheysschende eensweeghs dat den pegel in alle de Prochien van desen Lande op eenen ende den selven voet worde onderhouden, hebben goet-gevonden die hier achter te doen byvoegen op dat niemandt daer van ignorantie soude connen pretexteren; ...mistgaders dat de Backers daer door lichtelyck occasie vonden van de goede Liederen en namentlyck de arme behoeftige Menschen te bedriegen... ».

**Art. 3.** « Wesende de selve Waerdeerders gehouden, t' elcker reyse als sy van s' Heeren weghe sullen versocht worden, met haer-lieder schaele en gewichte omne te gaen soo ter Merckt als inde Backers huysen, omne 't Broodt te wegen ende te onderzoeken op 't onderhouden deser Ordonnantie ».

**Art. 4.** « Te weten dat een jegelyck wesende Backer, gehouden ende geobli-geert wordt, syn broodt precieselyck te backen op sulcken gewichte, ende te verkoopen op gelycken prys als 't selve gestelt sal worden by de voorseyde ge-ëede Waerdeerders, in conformiteyte van de Billietten die daer van 't elcker veranderinge sullen worden gepubliceert ende geplackt... ».

**Art. 13.** « Indien den Backer, syne Huys-vrouwe, Kinderen oft Dienstboden hun Broodt van den Toog af-nemen of versteken, sal hy verbeuren de boete van 3 ponden parisis ».

**Art. 14.** « Soo wanneer eenighe Backers hun vervoorderen aen andere Backers advertentie te doen of doen doen door wie het sy, als den Officier ende de Waerdeerders omme-gaen tot visiteren van het broodt, sullen verbeuren den eersten keer de boete van 6 ponden parisis... »

**Art. 18.** « Ende in cas men bevonde oft konde achterhaelen eenighe monopole, compositie ofte oogluikinghe die de Officieren ende Waerdeerders onderlingh of met de Backers souden mogen hebben, men sal 't haer-lieder laste Procederen volghens den Teneur van de Placcaeten van syne Majesteyt in 't fait van de compositien gema-neert, ende... ».

**Art. 24.** « Ende waer 't by aldien eenighe Backers in het doen vande voorgescreven visite, daer jehens quamen te doen eenige oppositie oft refus den selven sal verbeuren de boete van 12 ponden parisis boven arbitraire correctie... »

**Art. 25.** « Ende soo wanneer jmandt konde proberen dat de Officiers of Waerdeerders troocken eenigh jaerlyckx Pensioen, oft hun de Handen lieten vullen ter causen voorschreven, den selven sulckx ontdeckende, sal profiteren het dobbel van 't gone sy sullen thoonen door de voornoemde Officieren ende Waerdeerders geprofiteert geweest te syne... »



**Art. 26.** « Ende om dieswille dat de Waerdeerders geen exceptie en souden nemen, op 't pretext dat sy van haer-lieder devoiren niet en worden gesalarieert, soo verclaert het Hooft-Collegie syn intentie te wesen, dat de selve Waerdeerders sullen profiteeren, ten laste van elcke Prochie daer sy resideren ende hun sullen hebben geacquiteert van haer-lieder devoir, elck tot 2 schellingen grooten voor d'eerste Myle voor gaen en keeren, maer kalengie gedaen synde sullen de selve Waerdeerders gelycken salaris proffiteeren van den Officier en niet van de Prochie: ende soo wanneer sy extraordinairelyck buyten den hier vooren gestelden tydt geroepen worden, om binnen hunne Prochie te pegelen, sullen sy elck proffiteren 3 schellingen grooten daeghs, ende 6 schellingen grooten daeghs als sy buyten hunne Prochie extraordinairelyck sullen doen het voorschreven devoir... ».

Raadplegen wij verder de « **Ordonnantien, Statuten ende Voor-geboden van den Lande van Waes** » (28 November 1741):

**Art. 13.** « Een jeder wordt gehouden syne Boomen aen de Straete ende heirweghen soo danigh op te snoeyen ende de overhangende zytacken te weiren dat de Reysende Man te peirde, liberlyck daer onder kan passeren. »

**Art. 19.** « Wordt geinterdiceert Vlas ofte Kemp te Rooten in Rivieren, Vaerden ofte Beken, als mede in graghten communicatie hebbende met de voorseyde ofte eenighe andere waeteringhen... »

**Art. 24.** « Geene kooplieden in graenen ofte Zaet, Brauwers, Mauters, Backers, Olie-slaeghers, Brandewynstokers, Mulders, en sullen vermogen te koopen op de publicque Mercten van den eersten April tot den laesten September voor den neghen uren s'morgens... op de boete van 10 ponden parisis, ende Confiscatie van de gekoghte waeren... »

**Art. 46.** « Ende sal een jeder gehouden syn aen de Officieren inspectie te verleen van hemlieden Meulens, Huysen, ende andere plaetsen alwaer sy het selve Broodt behouden, op pene van voor jder Refus te incurreren eene boete van 24 Carolus Guldens ».

**Art. 48.** « Geene Taverniers en sullen het goed inlantsch bruyn Bier tot hoogheren prys verkoopen ofte venten als tot 3 Grooten den Pot... ».

**Art. 70.** « Soo oock niemantd eenige Assche ofte andere als Boschkolen, en sal vermogen te leggen op solders, in ofte ontrent schueren, Stallen, ende diergelycke peryckeuse plaetsen, op de boete van 12 ponden parisis. »

**Art. 80.** « Men interdiceert aen wie het sy binnen de Dorpen van St. Nicolas, Lokeren, Stekene ende Waesmunster soo verre als haer de Calsye bestreckt, van half Meert tot half October van den 5 uren s'morgens, ende voor den 9 uren s'avonds, ende daer buyten naer den 6 uren s'morgens ende voor den 5 uren s'avonds op, ofte lanckx de straete eenigen Dreck, beir, ofte koeyhaele te ruymen ofte vertransporteren... »

St. Niklaas, 1 Augustus 1941.

ALBERT BUVE-PAUWELS.

---

### GALERIJ VAN GENTSCHEN TYPEN.

Een sukses zonder weerga : het boek van Em. Andelhof. De gansche oplage — 500 ex. — werd op één maand tijds volledig uitverkocht !

# Zanten.

## 1. — AFTELRIJMPJES UIT BREEDENE-AAN-ZEE.

### A. — AFTELLEN.

1. **Ombombari,**  
**Februari,**  
**Maart, April,**  
**Gij moogt kiezen wie gij wil.**  
**Wie kiest er ? GIJ ?**

(De in vetjes gedrukte lettergrepen geven het rythme aan van het tellen. Op wie het woordje GIJ valt, mag kiezen wie er « af » mag. Natuurlijk kiest hij meestal zichzelf !)

2. **Ietje, menietje,**  
**Koekestuutje,**  
**Ille, oo, of,**  
**De boer zit in 't hof,**  
**De boerin haalt hem uit**  
**En hij verandert in een dikke vette PUIT.**

(Op wie PUIT valt, is afgeteld.)

3. **Onder de blokken... (telt, als inleiding, niet mee in 't tellen.)**  
**Vader had de kramen ingeslagen.**  
**Als de kramen ingeslagen waren**  
**Raadt een keer hoeveel spietjes dat er ingeslagen waREN ?**

(Op wie REN valt, zegt een getal. Daarmede wordt voortgeteld. Wie het laatste dezer reeks bekommt, is af.)

4. **Wie het is**  
**Moet het zijn**  
**En daarbij niet koppig zijn**  
**In het spel dat we zullen speLEN -**

(Op wie LEN valt, is af.)

5. **Hoeveel brieven zitten er in de POST ?**

(Op wie POST valt, zegt een getal. Daarmee wordt voortgeteld. Wie het laatste getal bekommt, is af.)

6. **1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8,**  
**Soldaatje op de wacht,**  
**Soldaatje op de post,**  
**En gij zijt er van verLOST !**

(Op wie LOST valt, is af.)

7. **Ik en Jantje**  
**Zaten in een mandje;**  
**Jantje riep :**  
**« Ik ben het NIET ! »**

(Op wie NIET valt, is af.)

8. **Achter Tille's(1) huuzetje**  
**Lag t er een hooptje kaf.**  
**'t Mannetje aan 't huuzetje**  
**Had dat opgerapt.**  
**10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80.**  
**De meisjes gaan naar 't lof,**  
**En gij zijt er van AF.**

(Op wie AF, valt, is afgeteld.)

### B. — AANTELEN.

9. **Onder tafel lag er een ei.**  
**Die 't eerste woordje zei**  
**Is er BIJ !**

(Op wie BIJ valt, is er aan !)

10. **Roere roere rom pot,**  
**Zeven petatten in een pot,**  
**Eén voor vader en één voor moeder,**  
**Roer roer rom POT.**

(De jongens staan in een dichten kring en houden samen één muts vast met den omgebogen wijsvinger. Bij 't laatste woord POT, laten ze vlug de muts los. Wie hem nog laatst vasthield, is er aan ! Eén leerling slechts zegt de woorden op.

11. **1, 2, 3, 4, 5, 6,**  
**Jan trok zijn mes,**  
**Stak hem in het zwijn**  
**Die er eerlijk AAN moet zijn.**

(Op wie AAN valt, is er aan !)

12. **1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8,**  
**Waar is Jan van kak gebleven ?**  
**Hier of daar,**  
**Je weet wel waar ;**  
**Hij is bij den moleNAAR.**

(Op wie NAA'R valt is er aan.)

### C. — AAN- OF AFTELLEN.

13. **'k Ging naar de winkel om een brood.**  
**'k Kreeg twee spekken : blauw of rood.**  
**Wat voor kiest gij van die twee :**  
**Blauw of ROOD ?**

(Op wie ROOD valt, mag « rood » of « blauw » zeggen, naar hij verkiest. De voorteller vervolgt dan :

**Hebt gij dat kleurtje aan : ja of NEEN ?**

(ofwel, en dit is een variante) :

**Hebt gij wel rood (of blauw) aangeDAAN ?**

(Indien de nieuwe persoon, op wie NEEN of DAAN valt, de genoemde kleur heeft, is hij afgeteld; indien hij ze niet aan de kleeding heeft, is hij er aan.)

(1) Verkorting van Mathilde.

#### 14. Wat drinkt gij liever :

**Bier of WIJN ?**

(Op wie WIJN valt, mag « bier » of « wijn » zeggen, naar hij verkiest. Indien hij zegt : « bier » dan vervolgt de voorteller :

**Dan moet gij WEG van hier !**

(Op wie WEG valt, is afgeteld.

Indien hij zegt : « wijn » dan vervolgt de voorteller :

**Dan moet gij er AAN zijn.**

(Op wie AAN valt, is er wezentlijk aan.)

Al deze rijmpjes werden in 1939 opgeteekend van schooljongens in 1<sup>n</sup> en 2<sup>n</sup> graad van de gemeentjongensschool te Breedene-centrum door

K. CLYBOUW.

## 2. — SUPPORTERS TE ZEVENEEKEN.

Op 20 Februari 1942 ontsliep in den Heer te Zeveneecken Petrus VAN HOYE, geboren te Lokeren op 1 November 1855. Hij was de vaandrig der Harmonie St. Cecilia, tevens een dezer typische volksdichters, die om zijn humoristische geaardheid in het geheugen der dorpelingen zal bewaard blijven.

Het moet zoowat rond de jaren 1900 geweest zijn, dat er in ons dorp een wielervedstrijd werd ingericht, die inspiratie gaf aan Pee Van Hoyer. Hij betrok in zijn « gedicht » met hun naam al de bewoners van het Meulestraatje, waarin hijzelf woonde. Hij rangschikte ze van huis tot huis. De gezegden bleven in den volksmond voortleven, doch bij stukken en brokken; wat de eene had vergeten, onthield de andere. Na veel navraag zijn wij er in geslaagd, op één naam na (Platinck), dit stukje weder volledig sâmen te stellen en laten het hier volgen.

Hoor nu de uitroepen van hen, die naar de « koers » stonden te kijken :

« Ze komen afgeschoven, zei Henri Van Boven.

't Zijn allemaal goeievers, zei Naardje Stevens.

't Is entre-deux, zei Lodder Halleux (Olieux).

Trekt hulder plan, zei Meester Jan.

't Zijn vromde(n), zei Jan Van Ende.

't Zijn wevers, zei Ceryl Stevens.

Ze komen van Hamme, zei Mie Van Damme.

Ge kunt 't hun ne keer vragen, zei Pee Verhaegen.

Jaag ze naar huus (huis), zei Scheirus.

'k Weet iets anders, zei Peerken Lammens.

Elk ne klaas, zei Wardjen Maas.

Elk zijn paart, zei Henri Audenaert.

Ze komen over de Schelde, zei Tjef Van de Velde.

Ze komen in galo, zei Pee Van Hoyer.

'k En doe nie' mee, zei Nard Baeté.

't Zijn der vele, zei De Cœle.

Ze zijn er nog niet allemale, zei Charel de Waele.

Leg ze op de(n) rooster, zei 't Klooster.

Ze komen gelijk van de letrutte (retraite), zei Tjef Cnudde.

Ze zitten gelijk op de(n) pot, zei Raymond Verlot.

Ze trekken maar ne vieze smoel, zei Vispoel.

Maak maar plekke (plaats), zei Gustaaf Van Hecke.

Geef ze ne flink, zei Maandjen Schimck.

D'hei 'k ook gezei, (Dat heb ik ook gezeid) zei Miel Launaye.

Gehoord uit den volksmond en opgeteekend door

FERDI VAN DE VIJVER.

# Boekbesprekingen.

TREFOIS (Clemens V.). — Van Komwoning tot Vlaamsche Boerderij. Bijdrage tot de geschiedenis der Plattelandsche architectuur in Vlaanderen. — « De Seizoenen »-reeks. N. V. De Nederlandsche Boekhandel. Antwerpen, 1941, 64 blz., met 19 foto's en 8 schetsen van den schrijver.

Het was voorzeker een gelukkige gedachte vanwege den uitgever in « De Seizoenen »-reeks een monografie te laten verschijnen over de geschiedenis der plattelandsche architectuur in Vlaanderen en voor het samenstellen ervan beroep te hebben gedaan op den heer Cl. Trefois, den specialist in de studie van den hoevenbouw in ons land. Zeker, gelet op den kleinen omvang der boeken van deze reeks, heeft S. ditmaal zich uiterst moeten beperken en dan ook slechts schetsmatig zijn onderwerp kunnen ontwikkelen. Wij hopen nochtans dat deze studie het uitgangspunt zal worden van een breedvoeriger en vollediger geschiedenis der plattelandsche architectuur in de Nederlanden, geschiedenis die wij nog steeds missen en voor welke samenstelling de heer Trefois, gelet op het ontzaglijk groot aantal degelijke documenten door hem sedert jaren met taai geduld en liefde verzameld, de aangewezen persoon is.

In deze « bijdrage », na een inleiding, waarin hij den stand der studie van de plattelandsche architectuur in ons land schetst en eens te meer de verdedigers der « stamformule » in den bouw der tegenwoordige boerderijen ongenadig terechtwijst, handelt S. eerst over de kom- of kuilwoning als primitiefsten woningbouw, om dan de bovengrondsche woning uit het Neolithicum, het Brons- en het IJzertijdperk en het Frankisch-Merovingisch tijdperk te bestudeeren naar de ontgravingen in Noord-Nederland en in het Rijnland.

Daarna onderzoekt hij de paal- en terpwoningen, waarvan meer overblijfsels gevonden werden in ons land, dat voor een groot deel blootgesteld was aan periodieke overstromingen door het zeewater, en gaat dan over tot den hutbouw en de houtbouwtechniek, de eenruimige behuizing, de oeroude houtbouwscholen, waarbij hij de drie karakteristieke oude hoofdvormen van houtbouw: den blokbouw, den stab-bouw en den vak-werkbouw afzonderlijk behandelt.

Daarop wordt het probleem der hoeventypen aangevat, waarbij de verschillende soorten van hoeventypen vermeld en beschreven worden. Het besluit van S. luidt:

« Hoe men ook getracht heeft op grond van anthropologische, taalkundige en historische gegevens het bouwverschil der plattelandsche bedrijfsgebouwen te beschouwen als een belangrijk hulpmiddel voor het hersamenstellen van oorspronkelijke nederzettingen of voor het geven van aannemelijke oplossingen aan moeilijke problemen bij het begrenzen van cultuursamenstromingen in de Lage landen bij de zee, uit deze zeer schetsmatige uiteenzetting blijkt dat de plattelandsche bedrijfsgebouwwormen zonder onderscheid terug te voeren zijn tot de vóórhistorische komwoning, waaruit in den loop van vele eeuwen de Westgermaansche boerderij zich volgens een stelselmatig doorgevoerd agrarisch plan tot de ons bekende plattelandsche bouwvormen ontwikkeld heeft. »

Een korte bibliografie sluit deze flinke studie, waarvan het illustratief gedeelte, zoals bij alle bijdragen van den heer Trefois, uiterst verzorgd is. Jammer dat zooveel zettouten den tekst van dit anders mooi uitgegeven werk ontsieren.

F. V. Es.

HIEL (Mevrouw Laura). — Zing Mee! II, 111 blz. (blz. 119-229). — Zing Mee! III, 96 blz. (blz. 231-326). — Uitgave van de Commissie van het oude Volkslied. Brussel, Gebroeders Schott. St. Janstraat, 30. Z. j. (1942). Prijs per deel: 12 fr.

Over het eerste deel van deze belangrijke verzameling van 500 Vlaamsche folkloristische liederen voor de jeugd bijeengegaard verscheen een recensie in Oostvl. Zanten, 16<sup>e</sup> jg. (1941), n<sup>o</sup> 4-5, blz. 181.

Deel II is bestemd voor kleine en groote jongens en bevat 16 stapliederen, 9 kettingzangen, 45 ronden, reidansen en andere spelen, 18 ambachtsliederen, 28 luimige liederen, 14 gildeliederden, 14 pandliederden, naast enkele kwelspreuken en spreekoefeningen.

Deel III bevat de liederden van de wieg tot den kindertuin: 17 wiegeliederden, 43 kleuterliedekens en kniedeuntjes, 12 liederden voor den schooltijd, 81 eenvoudige wandelliederden, ronden en reidansen en andere spelen, 9 liedjes bij wat de kinderen spelen bij heeten zomertijd en een twintigtal kindergebedekens.

Bij de ronden en reidansen wordt naast de zangwijze telkens de uitlegging der dansstappen meegedeeld.

Mooie bundels, flink uitgegeven, die zowel de verzamelaarster als de uitgevers eer aandoen en die wij niet enkel de folkloristen, maar vooral de opvoeders warm aanbevelen.

F. V. Es.

SCHUYTER (Jan De). — Antwerpsche Typen. — Antwerpen. L. Opdebeek, 1942, 103 blz. Geïllustreerd.

Schrijver schildert ons in een gemoedelijke taal het leven af van een tiental der voornaamste straatberoemdheden uit de Scheldestad, zonderlinge, maar voor het grootste gedeelte sympathieke figuren met wien men juicht als ze in het plezier zijn en met wien men treurt als ze lijden. De lotgevallen van Blinde Mus zijn een roerende geschiedenis. De schrijver wist voor elk zijner straathelden juist die voorvallen en anekdoten aan te halen, die het best hun karakter uitbeelden wat niet de minste verdienste is van het werk. Wij ontmoeten er ook Laguerre in, zoo overbekend in onze stad, met heel zijn merkwaardige levensbeschrijving tot op het oogenblik dat hij in Gent terechtkomt; de volmaakte type van een zwerfenden voorreiziger.

Het boek is met pentteekeningen van G. Schuermans geïllustreerd, die de waarde er van nog verhoogden. Aan onze Gentsche folkloristen warm aanbevolen.

L. L. C.

VIJVER (Ferd. Van de). — Spreuken, Gezegden, Rijmpjes, Liedjes en Vertellingen uit de Ledegouw. — Bandversiering van R. Clemminck. Eigen uitgave. Gitschotellei, 154, Antwerpen, z.j. (1942), 24 blz. Prijs: 5 fr.

Deze kleine brochure bevat, naast een « Voorwoord », spreuken en gezegden, gehoord te Zeveneeken, meestal zonder locale kleur en zonder orde meegedeeld; kinderrijmpjes en liedjes (waaronder wij ook de vloeken aantreffen!); een beschrijving van de viering van het St. Pietersfeest (29 Juli) te Zeveneeken, met de paardenbegankenis van St. Eligius; bijzonderheden over de H. Wivinabegankenis (1<sup>u</sup> Zondag van Mei) en ook over wijlen E. H. Vyncke, in leven pastoor te Zeveneeken. Een onbenullig allegaartje dus, dat onder den pompeuzen naam: Heemkundige bijdrage van Zeveneeken opgediend wordt.

F. V. Es.

DEFRAYE (Leon). — Deerlijksche Zanten. — Uitgever L. Defraye, Deerlijk, 1942, 50 blz. Prijs: 13 fr.

De onvermoeibare L. Defraeye gaat onverpoosd voort met het zanten van materiaal voor de geschiedenis van zijn geboortedorp. Ditmaal heeft hij de gebundelde documenten min of meer geklasseerd, zooals het de volgende inhoudsopgave aanwijst:

Deerlijk vermeld in het Woordenboek der Toponymie door K. De Flou, Sanderus, Espinoy en Cholin over Deerlijk. Oudheidkundige vondsten aldaar. Het toneelwezen vroeger te Deerlijk. Leenen te Deerlijk. Deerlijk's adel. Uittreksels uit de Bulletijns van den Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk. De spoorweg te Deerlijk. De parochiekerk Sint-Columba. René de Clercq in vertaling. Bevolkingscijfer en allerhande statistieken. Varia.

Een alleszins interessante brochure voor de plaatselijke geschiedenis van Deerlijk.

F. V. Es.

DEFRAYE (Leon). — Geschiedenis en Folklore van Deerlijk. — Uitgever L. Defraye, Stationstraat, Deerlijk, z.j. (1942), 120 blz., geïllustreerd. Prijs: 13 fr. te storten op postchecknummer 3256.90 van schrijver.

In zijn voorwoord verklaart de schrijver:

« Deze hiernavolgende bijdragen hebben nog geene pretentie en willen niet eene volledige geschiedenis van Deerlijk vormen; het zijn enkel allerlei verhandelingen die wij te boek stellen met het doel ze aan de vergetelheid te ontrukken en ook omdat ze later dienen moeten tot het samenstellen eener groote geschiedenis van Deerlijk »

Wij willen hem wel gelooven, want dit boek, anders frisch van uitzicht en typografisch verzorgd, is niets meer dan een bundel van talrijke dagblad- en tijdschriftartikels, gelegheids- en radioreden, enz., en vertoont al de gebreken eigen aan dergelijke bundels, waarvan de voornaamste zijn: vervelende herhalingen, onnoodige uitweidingen en groote oppervlakkigheid. Ook de taal laat veel te wenschen over en is zelfs in menig geval bepaald slordig. Met één woord: veel kaf en weinig koren!

S. handelt achtereenvolgens over René De Clercq, Pieter-Jan Renier, Hendrik Conscience en Deerlijk, O. L. Vrouw ter Ruste, de H. Columba, Deerlijk en Bottelare, om te eindigen met een Varia.

F. V. Es.

SCHYNDEL (H. W. Van). — Hoogstraten's Oude Huizen en Families. — II. Brecht. Drukkerij Paul Braeckmans, 1941, 142 blz. (genummerd 245-306), met 17 illustraties buitentekst.

Dit is het tweede deel van het werk gerecenseerd in Oostvlaamsche Zanten, jg. 1942, blz. 233. Ditmaal dient de huizentelling van 1686 tot basis van deze studie over de oude huizen en families van Hoogstraten. Deze methode van twee verschillende tellingen: de haardtelling van 1553 en de huizentelling van 1686, afzonderlijk te bewerken, heeft voor gevolg dat schrijver dikwijls in herhalingen vervalt en dat de belangstellende lezer op verschillende plaatsen bijzonderheden over hetzelfde huis of dezelfde persoon of familie moet gaan zoeken. Het alphabetisch naamregister beloofd voor deel III zal dan ook veel tijdroovend zoeken verhelpen. Beter ware geweest de aantekeningen over een zelfde huis chronologisch achter elkaar te plaatsen, met er boven de vermeldingen uit de twee tellingen.

Nogmaals vinden wij in dit deel tal van wetenswaardigheden over oude families van Hoogstraten, die voor sommige loopten tot de eerste helft van de XIX<sup>e</sup> eeuw. 25 familie-kundige tabellen worden megedeeld, waarvan 6 buitentekst.

Dit werk is mooi geïllustreerd met klare foto's, meest bovenlichten van huizen, een plattegrond van de Vrijheid van Hoogstraten in 1666, het oud Kasteel, en een drietal oude gezichten der gemeente en interieurs.

F. V. Es.

## Oorlogsfolklore.

### SMOKKELEN.

#### Het verkeerde adres.

Een man trekt met zijn volgeladen kar naar B. als hij plotseling door een contrôleur van de voedselvoorziening wordt aangesproken.

« Wat hebt ge daar in uw kar ? Patatten, geloof ik ? »

« Ja, minherre ». « Weet ge wel dat ge geen patatten moogt vervoeren ? »

« Ja ik, minherre ». « Waarom vervoert ge ze dan ? » « Wel, minherre, 't zijn patatten voor Winterhulp ». « Ah zoo, dan is het goed ! Rij maar op ! »

Een tijdje nadien denkt de contrôleur bij zich zelf: « Zou die man mij soms belogen hebben ? » Hij er achter: « Vent, ik ga met u mee naar Winterhulp ». « Ja, minherre ». En de vent gaat waarempel bellen aan het lokaal van « Winterhulp ». De concierge doet open. « 'k Ben hier met patatten voor Winterhulp. » « Kom maar binnen ! » De achterdochtige contrôleur wacht tot de patatten binnen zijn en vertrekt dan tevreden.

Een paar uren later meldt zich de patattenvent aan: « Madammetje, ik heb hier een tijdje geleden patatten afgezet, 'k moet ze terug opladen, 'k was hier aan een verkeerd adres. »

(Gehoord van E. S. einde Augustus 1941).

P. D. K.

### RECEPT OM EEN OORLOGSKOEK TE BAKKEN.

Om een oorlogskoeke te bakken die u niets kost, neemt ge de vleeschzegels en rolt ze in de melkkaart, en dat laat ge heerlijk bruinen op de koolkaart. Binst dat dit gebeurt neemt ge de aardappelkaart en maakt ze klaar met de boterzegels, (indien ge er niet in voldoende hoeveelheid hebt, moogt ge er ook eenige margarinezegels bij voegen). Nu neemt ge, volgens goeste en smaak, eenige suiker- en honingzegels. Tenslotte mengt ge dit alles onder mekaar en laat zacht koken. Na volledig afgekoeld te zijn moogt ge opdienen. Als dessert, kuischt ge, na het eten, den mond af met chocoladezegels, en om te eindigen wascht ge uw handen met de zeepkaart en droogt ze af met de kleederkaart.

L. V. (Meenen. 1942).

## RANTSOENEERING-RAADSEL.

't Is flauw als drank,

't Doet wateren,

't Ziet wit ?

Antwoord : de fluitjesmelk.

Gehoord in Augustus 1942 te Evergem.

F. D. C. (Evergem).

## BOEREN IN OORLOGSTIJD.

« Weet ge 't al ? Daar is weer 'nen boer gepakt ! »

« Waarom ? »

« Wel omdat hij **geenen** hoop steenen op zijnen **hof** had staan ! »

(Schimp op de boeren, die allen aan 't verbouwen en herbouwen zijn, of hun hofsteden vergrooten in onze streek).

J. V. (Beveren-Waas).

## EEN VERJONGINGSKUR.

In den ellegoedwinkel.

Een heer wil een halsboordje (col) koopen en de winkelierster vraagt hem welk nummer hij wenscht.

Na zich wat bedacht te hebben, zegt de heer tot de verkoopster : « Kent U het verschil tusschen het jaar 39 en 't jaar 42 ? »

De vrouw beziet hem vragend en geeft dan een ontwijkend antwoord.

« Welnu, luister », zegt de heer, « in 't jaar 39 moest ik halsboordjes dragen van nummer 42 en in 't jaar 42 draag ik halsboordjes van nummer 39. »

Men kon, ten andere, wel merken dat die man een ferme « verjongingskur » had doorgemaakt. 't Vet was er af !

J. M. (Wondelgem).

---

## ALFONS DE COCKFONDS.

### PRIJSVRAAG 1943 OVER KINDERSPELEN.

De Bond der Oostvlaamsche Folkloristen schrijft voor 1943, ten laste van zijn Alfons De Cockfonds, de volgende prijsvraag uit :

Gevraagd wordt :

Een in het Nederlandsch geschreven studie van ten minste 64 blz. van 42 regels met 62 letterteekens over :

KINDERSPELEN en KINDERLIEDJES van een bepaalde streek uit Vlaanderen (Oost-, West-, of Fransch Vlaanderen).

Enkel handschriften, leesbaar geschreven of getypt, van nog niet uitgegeven studiën komen in aanmerking.

De schrijver zet zijn naam niet op zijn werk, hij voorziet het echter van een kenspreuk, die hij, met opgave van naam en woonplaats, gesloten in een omslag, met dezelfde spreuk als opschrift, herhaalt.

De manuscripten moeten vóór 31 December 1943 gestuurd worden naar den Heer Lodewijk Verlodt, sekretaris van den Bond der Oostvlaamsche Folkloristen, Zalmstraat, 69, Gent, onder vermelding :

Prijsvraag 1943. Alfons De Cockfonds : Kinderspelen en Kinderliedjes.

De uitgeloopte prijs bedraagt fr. 1.500. In geval geen enkel werk aan de vereischten voldoet kan de jury aanmoedigingspremiën toekennen. Het bekroonde werk wordt het eigendom van den Bond der Oostvlaamsche Folkloristen.

De beslissingen van de jury zijn zonder beroep.

De Sekretaris,  
LODEWIJK VERLODT.

De Voorzitter,  
FERN. VAN ES.